

Pregledni članak

UDK: 327.82:008

Primljeno u uredništvo: 10. 12. 2007.

Prihvaćeno za tisak: 25. 12. 2007.

Kulturna diplomacija

KSENIJA JURIŠIĆ*

IRA KELLER**

Sažetak

U prvom dijelu rada određuje se pojam i značaj kulturne diplomacije koja postaje sve važnija, nerijetko nužna i bitna komponenta međunarodnih odnosa. Kontakti ostvareni na području kulture omogućuju sigurno i gostoljubivo okruženje za izgradnju bilateralnih odnosa, otvaraju vrata za pregovore, oblikuju i redefiniiraju odnose s drugim državama. Kulturna je diplomacija institucionalizirana tek završetkom 19. stoljeća, pa se u drugom dijelu članka govori o njenom nastanku i razvoju. U trećem dijelu razlažu se problemi u provođenju kulturne diplomacije, dok je četvrti dio usredotočen na kulturnu diplomaciju Republike Hrvatske koja je, u trenutku kada se nalazi pred vratima Europske unije, čini se, prepoznala ulogu koju izgradnja pozitivne međunarodne percepcije može odigrati u tim finalnim koracima.

Ključne riječi: međunarodni kulturni odnosi, kulturna diplomacija, kulturna diplomacija Republike Hrvatske

Uvod

Kulturna diplomacija relativno je novi termin u diplomatskom žargonu. Katkada zamijenjena izrazima *međunarodna kulturna suradnja* ili *međuna-*

*

Doc. dr. sc. Ksenija Jurišić, docentica na Fakultetu političkih znanosti Sveučilišta u Zagrebu, Lepušićeva 6; e-mail: kjurisic@fpzg.hr

**

Ira Keller, diplomirana politologinja, e-mail: irakeller@yahoo.com

rodna kulturna politika odnosi se na "aktivnosti vlade u sferi međunarodnih kulturnih odnosa, tradicionalno prepuštenih privatnim inicijativama" (Haigh, 1974:27). U ranijim vremenima na marginama diplomatske djelatnosti, iza uobičajenih političkih, ekonomskih i vojnih sredstava, kulturna diplomacija danas postaje sastavni dio suvremene diplomatske službe, pa čak i "osnova za uspješnu diplomaciju" (Brix, 2004:41). Ipak, njeni ciljevi i metode još nisu jasno usuglašeni. Razlike u nacionalnim pristupima, konceptima i shvaćanjima otežavaju formuliranje univerzalno prihvatljive definicije ostavljajući prostor za brojne stereotipe kojima se "kulturnu diplomaciju nerijetko povezuje s veleposlaničkim večerama i elitnom dokolicom" (Bound, 2007:1). Svijest da ona predstavlja nešto mnogo važnije – "odnose među zemljama cijelog svijeta utemeljene na razmjeni kulturnih vrijednosti koji ne samo da mogu poduprijeti tradicionalne diplomatske kanale, već su ponekad i jedino sredstvo njihova omogućivanja" (Bound, 2007:1), sve je prisutnija, ali još ne i dovoljno razvijena.¹

Što je kulturna diplomacija i koja je njezina uloga u međunarodnim odnosima?

Kulturnu diplomaciju mogli bismo definirati kao razmjenu ideja, informacija, umjetnosti i drugih aspekata kulture među državama i njihovim stanovnicima u cilju poticanja međusobnog razumijevanja (Schneider, 2003:196), odnosno kao "djelovanje diplomatskog ili konzularnog predstavništva na predstavljanju i popularizaciji kulture zemlje pošiljateljice u zemlji primateljici" (Nick, 1999:112). Za razliku od tradicionalne diplomacije u kojoj predstavnici vlada i državni lideri komuniciraju na najvišoj razini, kulturna diplomacija usmjerena je na načine kojima države i multilateralne organizacije kao što je UNESCO, komuniciraju s građanima drugih država. Cilj kulturne diplomacije jest projiciranje povoljne slike o vlastitoj državi što se postiže suptilnim i nenametljivim metodama slobodne razmjene ideja i ljudi (v. Bound i sur., 2007:22; Feigenbaum, 2001:30).

S obzirom na to da se svijet u kojem živimo neprestano mijenja, a uobičajene diplomatske tehnike gube na svojoj učinkovitosti, kulturna diplomacija postaje sve važnija, nerijetko nužna i bitna komponenta međunarodnih odnosa. U nastojanjima država da ojačaju svoj međunarodni položaj, u tom, go-

1

S obzirom na to da je riječ *kultura*, kako ističe književni kritičar i jezikoslovac Raymond Williams "jedna od dvije ili tri najsloženije riječi engleskog jezika" (Williams, 1977:76) ne čude poteškoće i razilaženja prilikom određivanja pojma *kulture* i *kulturne vrijednosti*. Kulturu se može definirati kao "ukupnost svih proizvoda čovjekova djelovanja i mišljenja, dominantnih shvaćanja i ponašanja koji obilježavaju funkcioniranje neke skupine ili organizacije" (Mulcahy: 2006:265). To su dakle, umjetničke i intelektualne aktivnosti i djela koja život čine lakšim i ljepšim, a obuhvaćaju simbole, jezik, vrijednosti, norme, rituale, ali i druge elemente kao što su tradicionalni načini prehrane, ponašanja ili provođenja slobodnog vremena.

tovo svjetskom takmičenju za "imdiž i reputaciju" krije se činjenica da sveobuhvatan proces globalizacije učestalo čini kulturu, u najširem smislu te riječi, najvažnijim razlikovnim elementom među državama" (Brix, 2004:1). Harvardski profesor međunarodnih odnosa Joseph Nye tvrdi da je "promjenjena priroda međunarodne politika učinila neopipljive forme moći još korisnijima zahvaljujući njihovoj sposobnosti da oblikuju tuđe preferencije i tako postave političke ciljeve i okvir za raspravu". "Moć utemeljenu na neopipljivom, nevidljivom i indirektnom utjecaju sredstvima kao što su kultura, vrijednosti i ideologija" Nye je označio pojmom *soft power*, te tako u politički diskurs uveo termin koji označava sposobnost da se korištenjem sredstava među kojima je i kultura utječe na ponašanje i interese drugih sudionika na međunarodnoj pozornici.²

Kontakti ostvareni na području kulture mogu odigrati vrlo važnu ulogu u međunarodnim političkim odnosima, jer omogućuju sigurno i gostoljubivo okruženje za izgradnju bilateralnih odnosa, otvaraju vrata za pregovore i oblikovanje ili redefiniranje budućih odnosa s drugim državama. Malo je načina koji mogu potaknuti otvorene i iskrene razgovore o politički važnim pitanjima kao što to može opuštena i prijateljska atmosfera nekog kulturnog okupljanja.³

Prikazujući različitost gledišta, perspektiva ili mišljenja i rušeći postojeće stereotipe, kulturna je diplomacija usredotočena na stvaranje dostatno prijateljskih i privlačnih uvjeta koji će međunarodnu zajednicu potaknuti da promatra vašu državu kao potencijalnu saveznicu, atraktivno turističko ili studentsko odredište. Kreiranje pozitivne slike o određenoj državi u konačnici će rezultirati kupnjom njenih proizvoda i usluga, ulaganjima velikih tvrtki i stjecanjem javne potpore za njena stajališta i aktivnosti.

Iako kulturne razmjene nisu osmišljene da bi potaknule gospodarstvo, ekonomske su prednosti njihov prirodni rezultat. "Turisti ili studenti vraćaju se u svoje zemlje i gotovo odmah formiraju nove stavove, stvaraju nove zahtjeve, lansiraju nove ideje i otvaraju novo tržište za vaše proizvode" (Feigenbaum, 2001:27). Profesorica američkog Sveučilišta u Chicagu Shalini Venturilli, zajedno s drugim analitičarima suvremenog društva i ekonomije, uključujući i stručnjake iz Svjetske banke, napominje da je "kulturno bogatstvo države ključ *nove ekonomije*" i dodaje da će "*kreativna ekonomija* u 21. stoljeću zamijeniti *informacijsku*" (*ibid*, 21). Procjenjena vrijednost kulturnih i kreativnih industrija na globalnom tržištu danas dostiže 1,3 bilijuna američkih dolara, uz njihov vrtoglavi porast.

2

Članak "The Benefits of Soft Power" Josepha Nye dostupan je na: www.hbswk.hbs.edu/archive/4290.html.

3

Kada je na otvaranju izložbe "Zaboravljeno carstvo – Svijet antičke Perzije" 2005. godine, tadašnji britanski ministar vanjskih poslova Jack Straw, imao priliku podijeliti pozornicu s iranskim potpredsjednikom, što je bilo nezamislivo postići na bilo kojem drugom sastanku, *The Financial Times* je protumačio taj događaj sljedećim riječima: "Bilo je zadivljujuće vidjeti kako je diskusija, utemeljena na kulturnim pitanjima, proizašla iz posudbe antičkih nakita i poluuništenih statua, kradomice prešla na mnogo oštrije političke teme. Taj se prijelaz činio prirodnim, organskim". Cit. Bound, i sur., 2007:55.

Uz to što je korisna na vanjskopolitičkom planu, kulturna diplomacija može poduprijeti i unutrašnju politiku. "Dok nastoje projicirati svoj pozitivan imidž, države pretpostavljaju da se kulturni kapital može iskoristiti i za stvaranje socijalnog kapitala" (Wyszomirski, 2003:1). Programi međunarodnih kulturnih razmjena ne rezultiraju samo ugodnim druženjima i osobnim prijateljstvima, već predstavljaju i poticaj za razvoj umjetnosti u domovini. Koprodukcije, zajedničke izložbe, radionice, forumi i seminari imaju trajne učinke, jer "aktivna međunarodna politika, u širem smislu riječi, unapređuje koncept otvorenog društva i potiče internacionalizaciju kulturnih i obrazovnih struktura" (Brix, 2004:43). Stjecanje znanja i iskustva o "kulturnim aktivnostima na svim razinama obrazovnog sustava, dramatično uvećava vjerojatnost budućeg sudjelovanja i, posljedično jača potporu za javnu kulturnu politiku" (Mulcahy, 2006:268).

Vjerojatno najvažniji učinak kulturne diplomacije jest onaj povezan s oblikovanjem i očuvanjem nacionalnog identiteta države, jer su "... kulturni, religijski i etnički faktori izuzetno važni u definiranju našeg osjećaja pripadnosti i zajedništva" (Bound i sur., 2007:17). Nakon što smo se iz bipolarnosti hladnog rata pomakli u nesigurnost multipolarnog svijeta, javila se dotad nezapamćena potreba za očuvanjem vlastitih kulturnih vrijednosti. "Globalizacija je stimulirala rast i, za neke, dohotke i uspon kojem se nisu nadali, no postoji negodovanje među onima koji su, ili barem misle da jesu, ostavljeni iza, te vjeruju da lokalne, regionalne i nacionalne kulture izumiru pod utjecajem i priritskom globalnog tržišta" (Feigenbaum, 2001:7). Za mnoge Europljane, Kanađane i Latinoamerikance, da ne spominjemo milijune u islamskom svijetu, kulturna bi diplomacija mogla biti jedino legitimno rješenje za očuvanje njihovih kultura, jezika i običaja.

Kulturnu diplomaciju čini vrlo raznolik sklop aktivnosti. Dok su razmjena pojedinaca u edukacijske svrhe i jezični programi privilegija samo vrlo razvijenih i međunarodno izrazito zanimljivih zemalja, prezentacija umjetničkih dostignuća i kulturnih vrijednosti, sudjelovanje na festivalima, koprodukcije, zajedničke izložbe, radionice, seminari i forumi, aktivnosti su koje su, u većem ili manjem opsegu, prisutne u svim državama. Diplomatsko-konzularna predstavništva razvijenijih država, uz glavni ured zadužen za politički rad, imaju veći ili manji broj posebnih odjela zaduženih za gospodarska, vojna, obrazovna, informativna ili kulturna pitanja. Kulturna se diplomacija u tim slučajevima, provodi putem posebno imenovanih kulturnih atašea, čija je temeljna zadaća razvijanje i unapređivanje kulturne suradnje između njihove države i države primateljice (v. Nick, 1999:112). U pojedinim slučajevima, u svjetskim kulturnim središtima, otvaraju se i posebni kulturni instituti zadušeni za "cjelovito predstavljanje kulturnog života države pošiljateljice koji služe kao izložbeni prostori, koncertne dvorane, knjižnice i čitaonice, centri za učenje jezika, mjesta okupljanja prijatelja države pošiljateljice... i sl." (Nick, 1997:83).

Budući da ove inicijative iziskuju određena financijska sredstva, događa se da sve te zadaće, posebice u diplomatskim predstavništvima manjih, ne-

razvijenih država, obavlja praktički samo jedna osoba – službeni diplomatski predstavnik, tj. voditelj misije. Čak i u slučajevima kada postoje posebni savjetnici za kulturu, tj. kulturni atašei, voditelji misija uključeni su u aktivnosti kulturne diplomacije. Organizacija prijema i pozivi uglednika na projekcije filmova, koncertna događanja, gostovanja baletnih ansambala i nacionalnih kazališta, dio su njihovog svakodnevnog diplomatskog posla.

Iako je najčešće dio bilateralnih odnosa, kulturna diplomacija odvija se i na multilateralnoj razini, posredstvom mnogobrojnih međunarodnih vladinih i nevladinih organizacija među kojima je dakako, najistaknutija UNESCO. Prikupljajući i odašiljući informacije, znanje i najbolje prakse kroz istraživanja, publikacije, konferencije i treninge, ta organizacija postavlja standarde i djeluje kao katalizator međunarodne suradnje stvarajući uvjete za dijalog utemeljen na sveopćoj, međunarodnoj toleranciji. Jedna od njezinih najvažnijih zadaća jest "očuvanje i uvažavanje specifičnosti svih kultura, te njihovo međusobno zbližavanje u sve povezanim i međuovisnijem svijetu".⁴

I naposljetku, tvrdnja da je kulturna diplomacija rezervirana isključivo za države izgubila je svoju stvarnu utemeljenost. Istaknute sportske ličnosti, nevladine udruge, mediji, poslovni ljudi, kulturne i vjerske institucije, iseljenici, djelatnici turističkih agencija, studenti na razmjenama i sl. postali su dio razgranate palete sudionika kulturne diplomacije. Uz to, sredstva masovnih komunikacija koja ruše državne granice, pa i konvencionalne definicije nacije, omogućila su nam da, svjesno ili nesvjesno, zapravo svi mi možemo sudjelovati u aktivnostima kulturne suradnje.

Nastanak i razvoj kulturne diplomacije

Premda je prihvaćena kao značajno sredstvo međunarodne politike prije više stotina godina, kulturna je diplomacija institucionalizirana tek završetkom 19. stoljeća. Francuska je prva među modernim državama uvidjela prednosti razvijenog programa međunarodnih kulturnih odnosa i uskoro je postala kolijevkom kulturne diplomacije. Francuski je postao službeni jezik na europskim dvorovima i među kulturnom aristokracijom, a europska su osvajanja omogućila njegovo nametanje pokorenim narodima (v. Haigh, 1974:29-30). Francuski prosvjetitelji neumorno su djelovali u ostalim dijelovima Europe šireći svoje ideje, a francuska je vlada posredstvom katoličkih misionara provodila opsežan religijski, edukacijski i humanitarni rad u zemljama Bliskog i Dalekog istoka osnivajući škole bolnice, sirotišta, ambulante i poljoprivredne institucije. Veći broj uglednih Francuza 1883. godine utemeljio je nastariji kulturni institut *Alliance Francaise* sa svrhom širenja francuskog jezika u kolonijama i stranim zemljama. Nedugo nakon toga, 1900. godine u min-

4

Vidjeti: "About UNESCO", www.unesco.org.

starstvu vanjskih poslova oformljen je i specijalni *Biro za školstvo i francuska pitanja u inozemstvu* (*ibid.*, 30).

Važnost kulturne diplomacije razmjerno rano prepoznalo se i u Italiji. Skupina istaknutih Talijana 1889. godine izradila je manifest u kojem se zahtijevalo usmjeravanje pozornosti na aktivno širenje talijanske kulture u inozemstvu. Na temelju te inicijative osnovano je društvo *Dante Alighieri* koje je sve do 1960. godine, bez vladine potpore uspjelo podržati brojne kulturne akcije. Njegovu ulogu preuzeo je Talijanski kulturni institut, smješten pod okriplje diplomatskih predstavništava kao poseban odjel zadužen za kulturna i obrazovna pitanja.

U prvoj fazi međunarodne kulturne djelatnosti, Njemačka nije puno zaostajala za Francuskom. "Barem stoljeće prije ujedinjenja 1871. godine, došlo je do spontanog širenja njene kulture, pa je već 1829. na temelju privatne inicijative u Rimu otvoren Njemački arheološki institut koji se ubrzo našao pod pokroviteljstvom budućeg pruskog kralja Wilhelma IV. Godine 1896. u ministarstvu vanjskih poslova osnovan je poseban odjel za znanost i umjetnost, a 1906. odjel za školstvo" (Haigh, 1974:30). Ovi izvanredni počeci bili su zaustavljeni Hitlerovim režimom koji je uvelike promijenio izvorni smisao umjetnosti zlorabeći kulturu za širenje nacističkog terora i manipulaciju masama.

Šest godina nakon Drugog svjetskog rata, Nijemci su odlučili konkretizirati napore na području kulturne diplomacije i međunarodne kulturne suradnje osnivanjem najistaknutijeg njemačkog kulturnog instituta – *Goethe Instituta*, ali i sličnih organizacija poput *Inter Nations* i *DAAD*-a (njemačkog servisa za sveučilišnu razmjenu). Svaka od njih ispunila je specifične zadaće njemačke kulturne politike u inozemstvu.

Značajnije napore na području kulturne diplomacije Velika Britanija poduzela je tek neposredno prije no što je svijet zakoračio u užase Drugog svjetskog rata. Suočen s potezima koje su na području međunarodne kulturne suradnje poduzele Francuska, Italija i Njemačka, britanski je *Foreign Office* uvidio potrebu za stvaranjem organizacije zadužene za promicanje britanske kulture, obrazovanja, znanosti i tehnologije te je 1934. godine osnovan jedan od četiri danas najpoznatija kulturna instituta *British Council*. Za mnoge praktičare kulturne diplomacije, od samih svojih početaka, on je predstavljao idealan model organiziranja međunarodne kulturne djelatnosti.

Još za trajanja Drugog svjetskog rata 1942. godine, predstavnici vlada europskih država koje su se suprotstavile nacističkoj Njemačkoj i njenim saveznicima, sastale su se u Velikoj Britaniji na konferenciji ministara obrazovanja poznatoj pod kraticom *CAME* (*Conference of Allied Ministers of Education*). Iako se nije nazirao kraj ratnim razaranja, ove su države tražile načine i sredstva za obnovu svojih obrazovnih sustava. Taj je projekt ubrzo dobio potreban zamah i univerzalnu notu, te je od 1. do 16. studenoga 1945. godine održana konferencija čiji je cilj bio izgradnja obrazovne i kulturne organizacije koja će utjeloviti kulturu mira i stvoriti intelektualnu i moralnu solidarnost među ljudima. Tako je 1946. godine osnovan UNESCO kao posebna agencija UN-a zadužena za obrazovna, socijalna, kulturna i komunikacijska

pitanja čija je temeljna zadaća zaštititi i promicati kulturnu raznolikost u svim njezinim oblicima zagovarajući uključivanje kulture u planove nacionalnog razvoja (v. LeRoy, 2004: 322-325), U preambuli njegove povelje kaže se da "s obzirom na to da je rat započeo u ljudskom umu, upravo tu treba postaviti temelje za mir".

Hladni je rat interes cjelokupne međunarodne javnosti usmjerio na dvije tadašnje svjetske sile – Sjedinjene Države i Sovjetski Savez. Zadobivši novo, danas često omalovažavano značenje kulturna je diplomacija u tom razdoblju bila shvaćena ponajprije kao propagandna djelatnost, te je služila kao sredstvo ostvarivanja političkih ciljeva tih dviju zemalja i kao njihovo najvažnije oružje u ratu ideja. Najbolji američki glumci, jazz glazbenici, umjetnici, pisci i plesači odlazili su u inozemstvo kako bi predstavili vrijednosti demokratskog društva. Od Luisa Armstronga, poznatog i kao *Ambasador Satch*, preko američkih kulturnih centara i knjižnica, kulturna je diplomacija služila kao važno sredstvo vanjske politike, usmjereno ka stvaranju razumijevanja za Ameriku i njezine političke poteze. Nastojeći pridobiti podršku svjetske javnosti za svoja komunistička načela i Sovjetski Savez je bez ustezanja ušao u ring hladnoratovske kulturne diplomacije. U službi propagande, baletne ansamble *Bolshoi* i *Kirov* upućivalo se na turneje diljem svijeta ne bi li prezentirali jednu prihvatljiviju stranu SSSR-a (v. Gould-Davis, 2003). Oduševljena baletnim predstavama kazališna bi publika odlazila kućama manje gnjevna na politiku Sovjetskog Saveza, katkada preispitujući poteze vlastite vlade. Na taj je način, zadaća kulturne diplomacije bila izvršena.

Kraj hladnog rata postavio je pozornicu za dramatične političke, ekonomske i kulturne promjene. Politički, ekonomski i kulturni nacionalizam postupno je diskreditiran, a globalizacija je, osim ekonomskog povezivanja, dovela i do sveopćeg povezivanja na individualnoj razini. Mogućnosti sve jednostavnijeg i jeftinijeg putovanja i komuniciranja internetom i drugim oblicima telekomunikacija omogućile su uvide u ono što se događa u drugim i udaljenim dijelovima svijeta. U suvremenom, globalno povezanom svijetu diplomatska praksa morala je promijeniti i prilagoditi svoje načine djelovanja. Svjesni sve većeg utjecaja građana na oblikovanje politike država, diplomatski djelatnici usmjerili su svoje napore na stvaranje i jačanje potpore globalnog javnog mnijenja, a suptilni oblici utjecaja, među kojima je i kultura, nametnuli su se kao najbolje sredstvo kojim bi se to moglo ostvariti.

Kulturna diplomacija danas – trendovi i problemi

Iako je kulturna diplomacija u velikom broju država danas etablirana kao važna sastavnica vanjske politike, u njenom implementiranju i dalje se nailazi na određen broj problema koji usporavaju, a ponekad i onemogućuju njezinu učinkovitost. Najveći problemi u provođenju kulturne diplomacije su:

problem koordinacije, nedostatnost resursa i posebno, pitanje kako zadržati financijsku potporu države, a pri tome očuvati neovisnost.

Nedovoljna koordinacija između jedinica uključenih u kulturnu promociju države jedna je od temeljnih poteškoća s kojom se, u većoj ili manjoj mjeri, susreću sve promatrane države. Iako ministarstvo vanjskih poslova u najvećem broju slučajeva ima primarnu odgovornost za međunarodne kulturne odnose, domet i stvarno rukovođenje tim aktivnostima ukazuju na različite modele, pa su djelatnosti kulturne diplomacije, uz spomenuto ministarstvo, često zadaća i ministarstva kulture i niza drugih vladinih i nevladinih organizacija, agencija i institucija. Zajedničko "vlasništvo" nad međunarodnim kulturnim odnosima katkada umanjuje pozitivne rezultate određenih dobro osmišljenih projekata zbog čega su sve glasniji zahtjevi za sustavnijim i centraliziranijim pristupom u provođenju kulturne diplomacije.

Problem nedostatnih novčanih sredstava prisutan je u svim državama, iako među promotrenim državama postoje značajne razlike u iznosima odvojenim za kulturnu diplomaciju. Budući da zbog ranije navedene nekoordinacije u obavljanju kulturno-diplomatskih aktivnosti nije moguće razjasniti iz kojih sve izvora dolaze financijska sredstva za međunarodne kulturne odnose, svako zaključivanje o stvarnim iznosima u pojedinim državama krajnje je diskutabilno. Čak nam ni veličina i ekonomska snaga određene države u tome ne može pomoći, jer primjerice, najmoćnija svjetska sila, Sjedinjene Države, prema određenim istraživanjima najmanje ulaže u taj dio svojih međunarodnih aktivnosti.⁵

Minimalna financijska ulaganja u nekim državama odraz su još uvijek prisutnog zanemarivanja kulture i njezinih vrijednosti u međunarodnim okvirima. Možda je najdrastičniji primjer Rusija; zemlja bogate kulturne baštine koja je nakon hladnog rata gotovo prestala koristiti vlastitu kulturu u svrhu međunarodne promidžbe. To je dakako, bila logična posljedica velikih gospodarskih problema s kojima je Rusija tada bila suočena, no danas, dvadesetak godina kasnije, morala bi uvidjeti potencijal međunarodne kulturne promocije u ostvarivanju svojih političkih i gospodarskih interesa.

S obzirom na to da je hladnoratovska praksa kulturne diplomacije potaknula skepticizam prema svim kulturnim događajima koje organiziraju vlade, njihova ministarstva ili posebne agencije, 1990-ih godina vlade liberalno demokratskih razvijenih država djelomično su se povukle iz aktivnosti međunarodnih kulturnih razmjena prepustivši nadležnost nad njima direktorima kulturnih instituta.

5

Očito je da stupanj ulaganja u određenoj mjeri reflektira stanje cjelokupnog gospodarstva države, ali je to i rezultat značaja kojeg država daje aktivnostima međunarodne kulturne suradnje. Jedna od država sa samog vrha ljestvice ulaganja u aktivnosti međunarodne kulture jest Francuska, a slijede ju tradicionalno kulturno osviještene države – Velika Britanija, Njemačka i Italija, ali i nove sile kao što su Kina, Indija i Brazil. Sve veće resurse, dakako u skladu sa svojim mogućnostima, izdavaja i nama zanimljiva Austrija čija vlada prihvaća prijedloge kulturnog sektora te u njihovom podupiranju pronalazi kako gospodarske, tako i političke koristi (v. Brix, 2004:41-45).

Iako isprva zadovoljni povjerenjem koje im je iskazano, te neovisnošću i slobodom koja je iz toga proizašla, kulturni su se instituti, a dijelom i kulturno-diplomatska praksa, uskoro suočili s novim izazovima. Povlačenje vlade iz aktivnosti međunarodne kulturne suradnje značilo je ujedno i smanjenje postojećih resursa. Sada neovisni, kulturni instituti više nisu imali unaprijed osiguran fond za svoje projekte, te su se našli pred odgovornošću samostalnog pribavljanja dijela financijskih sredstava. Mnogo truda i energije utrošeno je na uvjeravanje privatnih sponzora u isplativost svakog pojedinog ulaganja, pri čemu su komercijalno neisplativi projekti, iako možda vrlo važni za državnu promociju, zanemareni ili korigirani kako bi se uklopili u popularne obrasce masovne kulture.

Kulturna diplomacija Republike Hrvatske

Kada je sredinom svibnja 2007. godine, u sklopu Europskog foruma u Aachenu, Predsjednik Republike Hrvatske, gospodin Stjepan Mesić održao izlaganje pod nazivom "Dijalog kultura – temeljna zadaća Europske unije" iskoristio je tu prigodu kako bi naglasio da je "dijalog među kulturama ključ uspješne budućnosti Europe".⁶ Istaknuvši posebnu ulogu međukulturalnog dijaloga na donedavno turbulentnom području Jugoistočne Europe, Predsjednik je primijetio da je posljednjih godina, usporedo s političkom stabilizacijom, uslijedila i pojačana kulturna razmjena između zemalja u regiji te da "pomaci u umrežavanju, transferu znanja, pokretljivosti umjetnika i korištenju novih informacijskih tehnologija postaju sve vidljiviji".⁷

U trenutku kada se nalazi pred vratima Europske unije, suočena s brojnim zahtjevima s kojima se manje ili više uspješno hvata u koštac, Hrvatska je, čini se, prepoznala ulogu koju izgradnja pozitivne međunarodne percepcije može odigrati u tim finalnim koracima. Ipak, trenutačno stanje ukazuje na brojne propuste u realizaciji tog zadatka, kao i na velik broj propuštenih prilika. Potencijal koji imamo kao država na razmeđu srednje, istočne i mediteranske Europe treba bolje iskoristiti. Ukoliko želimo unaprijediti gospodarstvo i turizam, ojačati odnose sa susjedima, postati "poznatom i uglednom članicom međunarodne zajednice", zajamčiti to da nećemo izgubiti vlastiti identitet i da će se naši stavovi uvažavati, tada trebamo upregnuti sve čime raspolazemo. Brojni primjeri opravdavaju uvjerenje da je u procesu globalizacije, i nama posebno zanimljivog procesa europskog integriranja, "stvarenje snažnih kulturnih, društvenih i gospodarskih identiteta manjih zajednica jedina protuteža" za nadmetanje sa snažnijim državama. Države koje svoj razvoj i prosperitet ne mogu utemeljiti na gospodarskoj, vojnoj ili političkoj

6

"Mesić o kulturi u Aachenu", HINA, 16. svibnja 2007.

7

Ibid.

moći trebaju izgrađivati strategijski osmišljen i pozorno održavan identitet. U studiji "Hrvatska kao marka" naglašeno je da se "stvaranje hrvatskog nacionalnog identiteta nameće kao prvenstveno političko i gospodarsko pitanje, kao pitanje političkog i gospodarskog samoodržanja" (v. Keller, 2001:2-4).

Intenziviranje postojećih, ali i poduzimanje novih mjera nužno je ukoliko želimo unaprijediti vlastitu kulturnu diplomaciju. Neke od aktivnosti kojima se pri tome možemo koristiti su: sudjelovanje naših umjetnika na što većem broju međunarodnih izložbi koje su uz stotine tisuća prodanih karata idealna prilika za izlaganje vlastite kulture; suradnja s državama u regiji s kojima dijelimo zemljopisne granice i zajedničku povjest, zajedničke običaje, glazbu i dr.; opskrbljivanje diplomatskih predstavništava promotivnim materijalima o hrvatskoj kulturi i kulturnoj ponudi; podupiranje kulturnih, studentskih i znanstvenih razmjena u svrhu poticanja dugoročnih veza i prijateljskih odnosa s pojedincima i javnim mnijenjem iz drugih država; korištenje naših kulturnih ikona kad se za to ukaže prilika;⁸ stvaranje povoljnih uvjeta za snimanje filmova na prostoru naše države;⁹ angažiranje hrvatskih umjetnika koji žive i djeluju u inozemstvu; povezivanje s iseljenicima,¹⁰ i sl.

Zaključak

Proglašavajući 2008. godinu Europskom godinom interkulturalnog dijaloga Europska komisija priznala je kulturu kao vrlo važan dio međunarodnih odnosa. No istraživanja potvrđuju da se međunarodnu kulturnu suradnju još uvijek često percipira kao dodatak, a ne kao neizdvojiv dio vanjskopolitičkih aktivnosti. Učestalo je shvaćanje da je kulturna diplomacija, premda može pripomoći uspostavljanju i jačanju međudržavnih odnosa, još uvijek podređena drugim oblicima vanjskopolitičkih odnosa.

8

Za trajanja "Ibsenove godine" 2006., Norveška je organizirala 8 059 zasebnih događaja u 83 države na svim kontinentima (v. Bound, 2007:93). Takve bismo inicijative i mi mogli poduzimati i svjetski renomiranim ličnostima naše kulture kao što su Marin Držić, Nikola Tesla ili Ivana Brlić Mažuranić trebali dati identičan značaj.

9

Primjer korištenja ove strategije kulturne diplomacije ostvaren je u Češkoj u kojoj je, prema riječima češkog generalnog konzula u Sydneyu, gospodina Vida Kolara, posljednjih godina snimljen "niz visokobudžetnih filmova, među kojima i zadnji nastavak *Jamesa Bonda* što je uvelike doprinijelo turizmu i imidžu zemlje". Cit. iz razgovora Ire Keller s češkim generalnim konzulom u Sydneyu, 30. travnja 2007. godine.

10

Upravo zahvaljujući vlastitoj iseljenoj zajednici Francuska uspijeva zadržati vodeće mjesto na međunarodnoj kulturnoj pozornici. U uredima *Alliance Française* diljem svijeta zaposleni su isključivo stanovnici države primateljice, porijeklom Francuzi, dok je samo direktor instituta upućen iz Francuske. Na taj način Francuska štedi novčana sredstva, ostvarujući maksimalne rezultate. Zanimljivo je i to da se francuske studente koji studiraju u inozemstvu potiče da u sklopu studentske prakse volontiraju u *Alliance Française*u pomažući organiziranje brojnih događaja i olakšavajući posao malobrojnim zaposlenicima.

Unatoč nedostatne pozornosti i katkada minimalnih financijskih ulaganja, kulturna diplomacija pronalazi mogućnosti svog djelovanja. Izgledno je da će njena uloga u budućnosti jačati, a da će kulturne razmjene izravno utjecati, pa i mijenjati uvriježene oblike diplomacije. Razumijevanje kultura bit će jednako bitno za sklapanje saveza koliko i gospodarska usklađenost danas ili zemljopisna povezanost nekoć, a dobitnici u globalnom informacijskom dobu bit će oni s izgrađenim kulturnim vezama i odnosima.

Literatura

- Birch, Schirato and Srivastava (2001) *Asia – Cultural Politics in the Global Age*, Australia: Allen & Unwin.
- Bound, Kirsten (2007) *Cultural Diplomacy*, London: Demos.
- Brix, Emil (2004) "Cultural Work Abroad: Between Management and Diplomacy", u: *Public Diplomacy*, Favorita Papers 01/2004, Beč: Diplomatic Academy of Vienna, 41-45.
- Crane, Diana, Nobuko Kawashima i Kenichi Kawasaki (2002) *Global Culture: Media, Arts, Policy and Globalization*, New York: Routledge.
- Feigenbaum, Harvey B. (2001) *Globalization and Cultural Diplomacy*, Washington D.C.: Center for Arts and Culture, Issue paper.
- Feigenbaum, Harvey B. (2002) "Globaloney: Economic versus Cultural Convergence under Conditions of Globalization", *Journal of Arts Management, Law and Society*, 31, 4, 255-364.
- Finn, Helena K. (2003) "The Case for Cultural Diplomacy", *Foreign Affairs*, 82, 6, 15-20.
- Gould-Davis, Nigel (2003) "The Logic of Soviet Cultural Diplomacy", *Diplomatic History*, 27, 2, 193-214.
- Haigh, Antony (1974) *Cultural diplomacy in Europe*, Strasbourg: Council of Europe.
- Keller, Goroslav i Tkalac, Ana (2001) "Hrvatska kao marka", Zagreb: Ekonomski fakultet.
- LeRoy, Bennett A. i James K. Oliver (2004) *Medunarodne organizacije – načela i problemi*, Zagreb: Politička kultura.
- Mulcahy, Kevin V. (2006) "Cultural Policy", u: B. Guy Peters i Jon Pierre (ur.) *Handbook of Public Policy*, London: Sage, 265-279.
- Nick, Stanko (1997) *Metode i tehnike*, Zagreb: Barbat.
- Nick, Stanko (1999) *Diplomatski leksikon*, Zagreb: Barbat.
- Nye, Joseph S. (2004) *Soft Power: The Means to Success in World Politics*, Public Affairs.
- Parsons, Antony (1984) "'Vultures and philistines': British attitudes to culture and cultural diplomacy", *International Affairs*, zima 84/85, 61, 1-8.
- Peters, B Guy and Pierre, Jon (2006) *Cultural Policy*, u: *Handbook of Public Policy*, London: Sage Publications, Ltd.

- Reeves, Julia (2004) *Culture and International Relations: Narratives, Natives and Tourists*, New York: Routledge.
- Schneider, Cynthia P. (2006) "Cultural Diplomacy: Hard to Define, but You'd Know It If You Saw It", *The Brown Journal of World Affairs*, XIII, 1, 191-203.
- Shmagin, Evgenii (2002) "On Russian Cultural Diplomacy", *International Affairs: A Russian Journal of World Politics, Diplomacy and International Relations*, 48, 4, 131-143.
- Vukadinović, Radovan (2005) *Teorije vanjske politike*, Zagreb: Politička kultura.
- Williams, Raymond (1977) *Keywords: A Vocabulary of Culture and Society*, New York: Oxford University Press.
- Wyszomirski, Margaret (2004) "From Public Support for the Arts to Cultural Policy" *Review of Policy Research*, 21, 4, 469-484.
- Wyszomirski, Margaret, Christopher Burgess i Catherine Peila (2003) *International Cultural Relations: A Multi-Country Comparison*, Ohio State University.

Summary

Cultural diplomacy

In the first part authors determine the idea and significance of cultural diplomacy which becomes more and more important, often required and relevant component of international relations.

Contacts accomplished in the field of culture enable secure and convivial surroundings for creation of bilateral relations, open the door for negotiations, as well as shape and redefine relations with other states. The history and development of cultural diplomacy, which is institutionalized at the end of the 19th century, are being discussed in the second part of the article. The third part analyses obstacles in cultural diplomacy enforcement, while the fourth one is focused on cultural diplomacy of the Republic of Croatia which, finding itself at the doorstep of the EU, seems to recognize the role a positive international perception could play in terms of taking the final steps.

Key words: international cultural relations, cultural diplomacy, cultural diplomacy of the Republic of Croatia